

ፍሉይ ሕታም ውራይና

መ/ጀ አበበ ተክለሃይማኖት (ጆቤ) ንዝፀሓፈልና ዝተጠናኸረ/ዝተዋደደ ፅሑፍ ክበሃል ናይ ሓዚ ሕታም ውራይና ፍሉይ ሕታም ኢልና ብዋናነት ንቲ ናይ ጆቤ ፅሑፍ ሒዛ ክትወፅእ ገይርና ኣለና። እቲ ፅሑፍ ዝተተሓሓዘን ንምቕራፁ ዘፀገም ብምጂኑ እሞ ንመንበብቲ ምእንቲ ክጥዕም ኣብ ሓደ ክወፅእ ገይርናዮ ኣለና። ትሕዝቶ እቲ ፅሑፍ ብሓፂሩ ንዚ ስዝዕብ ይመስል።(ውራይና ክትረኽቡ ንእትደልዮ፡ ኣብ ዝሃለኹም ሃልዉ፡ ብ0911057747 ደውሉልና ወይ gechuwurayna@gmail.com ኢልኩም ፀሓፉልና ክነቕርበልኩም ኢና)

ትሕዝቶ

1. ዴሞክራሲ (መሰረታዊ ኣምራትን መግለፅታትን ብዝርዝር)

1.1. ዴሞክራሲን ኣፍሪካን

1.2. ባህርያት ዴሞክራሲ ኣብ ዕጥቂ ቻልሲ

1.3. ዴሞክራሲን ህወሓትን ኣብ ዕጥቂ ቻልሲ

2. ሕገ መንግስቲ ገይርካ ህንፀት ሃገር

3. ሉዑላዊነት፤

3.1 ናይ ኢትዮ ኤርትራ ኩናት (1990-1992) ብሰፊሑ

3.1.1 ተፈጥሮ እቲ ኩናት፤

3.1.2. ዕላማን እቲ ኩናት

*ናይ እኒ መለስ ቅዋም

* ናይ እኒ ተወልደ ቅዋም

3.1.3. ኣካይዳን ኣመራርሓን ናይቲ ኩናት

3.2. ንምንታይ ብሃንደበት ተወሪርና?

4. ህወሓት/ኢህወደግን ናይ ኤርትራ ሕቶን (ካብ ትማሊ ክሳብ ሎሚ)

5. ጉዳይ በሪ ባሕሪ ብዝምልከት

6. ንምንታይ ሕቶ ኤርትራ ተገሳሓይ ኮይኑ

7. ዴሞክራሲ ብኣንደበት “ሉዓላዊነትና ዴሞክራሲ በኢትዮጵያ” ገምጋም ናይቲ መፅሓፍ

7.1. ናይ ዲሞክራሲ ኣምር ቦቲ መፅሓፍ፤

7.2. ሰብኣዊ ክብርን ምክእኣልን ሓቕኛ ናይ ዲሞክራሲ መሰረት

7.3. ምህሳስ ሓቂ ብግላዊን (Commission)

7.4. ምህሳስ ሓቂ ነቲ ዓዲዲ ብምሕባእን (Omission)በለካ ለኸፀካን (Hearsay)

7.5. ዘይፍትሓዊ መምዘናት (Double Standard)

8. እቲ ሓዲሽ ትውልዲ ካብና እንታይ ይመሃር?

9. መደምደምታ

ምሰጋና ነቲ ተጋዲሉን ኣጋዲሉን ናብ ዓወት ዘብፀሐና ህዝቢ ትግራይ!

ብኣበቦ ተክለሃይማኖት (ጀቤ)

መእተዊ

ህዝቢ ትግራይ ዕጥቃዊ ቃልሲ ካብ ዝጅመር እንሆ 40 ዓመታት ሓሊፉ። እዚ ጉዕዞ እዚ ኣብ ክልተ መሰረታዊ ምዕራፋት ከፋፊልካ ምርኣይ ነቲ መድረኻት ብዓዲዲ (context) ንምረኣይ ይሕግዝ እዩ። ካብ 1967-1987 ዘሎ ምዕራፍ ወተሃደራዊ ምልኪ ዝተደምሰሰሉን ብሕገ-መንግስትና ዝተዓጀበ ምብቃዕ ስግግርን ከም ቀዳማይ፣ ነቲ ህገ-መንግስቲ መሰረት ገይሩ ናይ ሃገር ህንፀት ንምክያድ እጃሙ ዘበርከተሉ ከም ካልኣይ ምዕራፍ ገይርካ ክውሰድ ይከኣል። እቲ ቀዳማይ ምዕራፍ ነቲ ቁንጮ ናይቲ ዱሑር ስርዓት ሓይሊ ብምውጋድን ዝድንቅ ህገ- መንግስቲ ብምፅዳቕ ብመስተንከራዊ ዓወት ተዘዘሙ እዩ። ብናተይ ኣራኣእያ ናህና ህገ-መንግስቲ ብዋናነት ካብ ባዕልና ዝፈለፈለ፣ ናይ ዓድና ኩነታት ገምጊሙ ናይ ህዝብታት ድልዎት መሰረት ገይሩ ንህንጸት መንግስቲ ጭቡጥ መፍትሒታት ዘቐመጠ እዩ። እዚ ህነጻ (ሕገ መንግስቲ) እዚ ንኣፍሪካ ጥራሕ ዘይኮነ ነተን ኣብ ህገመንግስታዊ ቅልውላው ዝርከባ ከም እኒ እስፔን ዝበላ ናይ ኣውሮፓ ሃገራት እዉን ከም መበገሲ ሞዴል ኮይኑ ከገልግል ዝከእል ብቅዓት ዘለዎ እዩ። ኣብ ምትግባሩ ዘሎ ሰንከልከል እናሃለው እውን ህገ-መንግስትና ብዝተወሰነ ደረጃ እንተተኮሃውን ኣብ ተግባር ምውዓል ስለተጀምረ ክሳብ ህዚ ናይ ሃገርና ርግዓት ኣረጋገፀ እዩ። ታሪክ ነዚ ዓወት ንምምጻእ ንህውሓት/ኢህወደግ መሪጹ ንበተሓት ሓይልታት ኣራጊፉ ኣብ 1987 ኣብገሊሑና።

እቲ ካልኣይ ምዕራፍ ብዕማሙ ካብቲ ቀደመዋይ ብምሰረቱ ዝተፈለይን ዝተሓላለኸን ናይ ዲሞክራሲን ልምዓትን መድረክ እዩ። ብታሪክ ተዓዲሎም ኣብ እዚ መድረክ ዝሳትፉ ህዝብታትን ንዕኡም ዝመርሑ ፓርቲታን ካብቲ ቀደማይ ምዕራፍ ዘለዎ መሰረታዊ ኣፈላላይ ተገንዚቦም ዕላምኡም ከንጽፉን ከዝረዙሩን፣ ንባዕሎም ብኣረኣእያን፣ ዉዳቦን ኣሰራርሓን ከመዓራሩዩ ይግባእ። ትርጉም ዘለዎ ማሕበራዊን ኢኮኖሚያዊ ለውጥታት ዝረኣ እኳ እንተኮነ፣ ኣብ ዲሞክራሲዊ ህንጸት ዘለዉ ድክመታትን ዝረኣ ዘሎ ዕንይንይን ፓርቲታት ነቲ ሓዲሽ ዕማም ብዝምጥን መንገዲ ስለዘይተመዓራረዩ ክኸዉን ስለዝከእል ምፍታሹ ኣድላይ እዩ። ክልቲኦም ምዕራፋት ዝተፈለሉዩ ግን ዝተኣሳሰሩ እዮም። ናይዚ ዘለናዩ መድረክ ዓወታትን ድክመታትን ብዝግባእ ንምፅናዕ እቲ ቀዳማይ ምዕራፍ ምግምጋም ኣድላይ እዩ። ኮይኑ ግና ኩሉ ዓወትን ድክመታትን ካብኡ ከምዝበገሰ ገይርካ ምርኣይ ነቲ ናይ ካልኣይ መድረክ መሰረታዊ ባህሪያት ንምርዳእ ዝኸልከል ብምዃኑ ንቅድሚት ዝሰጉም መፍትሒታት ንምምጻእ ኣሸጋሪ ከገብሮ ይከእል እዩ። ኣብ ዝሓለፈ ዓወት ምንባር ወይም ብናይ ዝሓለፈ ድክመታት እናተጎልበብካ፣ ንፀገማትኻ ግዳማዊ ምኽኒት እንዳፈጠርካ (externalization) ነቲ ዕንይንይ ብምግዳድን ቐፃሊ ብምግባር ነቲ ከሳብ ሓዚ ዝትረክቡ ዓወታት ዝሸርሸር እዩ ዘከውን።

ናይ ህዝቢ ትግራይን ህወሓት ናይ ቃልሲ ታሪክ መስረት ገይሮም ካብ ዝጸሓፉ ዘለዉ መጽሓፍቲ ንገሊአም ኣንቢቦ ነይረ። ኣጋጣሚ ኮይኑስ ይኸውን ሙብዛሕቶም ንውለቀ ሰባት ከምግሱ ወይም ከናሸው ማእኸል ገይሮም ዝጸሓፉ እዮም። ግደ ህዝቢ ትግራይን ተጋደልቲን ግን ናብ ካልኣዊ ደረጃ የውሩድዎ። እናኮረኮሐካ ግዜ ምፅባይ ነይሩ። ነታ “ለዓላዊነትና ዴሞክራሲ ቢሕትዮጵያ” እትብል መጽሓፍ ቀዲሞም ዘንበቡ ላዕሊዎት መራሐቲ ህወሓት ዝነበሩ ሪኢቶ ምስሰማዕኹ ግን ብጣዕሚ ገሪሙኒ። ናይ ኩሎም መንፈስ እታ መጽሓፍ ጥፍአት (disaster) እያ “እናተናደድና ኢና ኣምቢብና” ይብሉ። ገሊአም “ገብሩ ኮሪዩስ ቃለሲ ህዝቢ ትግራይ የናሸው” እንትብሉ ገሊአም ደማይ “ብድሕረይ ዳንዴር ኣይትብቐላ” እያ ወዘተ ይብሉ። ኩሎም ግን ብብረታዊ ቻልሲ ህዝቢ ትግራይ ከም ዝሕበኑ ይገልጹ። እታ ናይ ገብሩ መጽሓፍ ካብተን ቅድም ኢለን ብሸም ገድሊ ዝተጽሓፉ መጽሓፍቲ ንላዕሊ ከይዳ ቀይሕ መስመር ዝተሻገረት ኸይና እውን ተሰሚዓትኒ። ምናልባት’ውን ከም ገሊኡ ተጋደላይ ነበር (ተጋዳላይ ዝበል ኣምር ዋላ ንቶም ከዚ ኣባላት ውድብ ዘለዉ ዝገልጽ መሲሉ ስለዘይስመዓኒ) ኣዕሪዩ እናኮረኮሐኒ ቀጸሉ።

ካብ ብርክት ዝበሉ ተጋሩ ብዙሕ ሕቶታትን ሰኽፊታትን ይለዓል ነይሩ። እቶም ሰባት ብሓፈሻ ፈተውቲ ህወሓት እንተኾኑ’ውን ድንግርግር ኢሉዎም ። እንታይ ኢዩ ጉዳ? ዝብል ነይርዎም። ገሊኡ ዘይግምቶ ሕቶታት ኢዩ ነይሩ። “ህወሓት ኩርኩር ሻዕብያ ማለት ድያ?” “ህወሓት ረብሓ ሃገር ኣሕሊፋ ሂባ ዲያ?” “ዴሞክራሲን ህወሓትን ጸላእቲ ማለት ዲያ?” “መለስን ስብሓትን ዘሸከርኩሩኹም ንባዕሉ ገብሩ ሓዊስካ ደደባት ነይሩኩም ማለት ድዩ?” “ህዝቢ ትግራይ ከም በገዕ ይክተለኩም ነይሩ ማለት ድዩ?” “ገብሩ ኣስራት ፖለቲካዊ መራሒ ጥራይ ይመስለና ነይሩ ለካ ዓቢዩ ወታሃደራዊ መራሒ ኢዩ ነይሩ” ወዘተ ዝብሉ መሰረታዊ መንነት ታሪኽ ቻልሲ ህዝቢ ትግራይ ኣብ ጥርጣረ ዘእትዉ ሕቶታት ይለዓሉ ኢዮም። ገሊአም ገብሩ ሚስጢር ኣውግኡ ብዝብል እናተናደዱ ይገልጹ። ሓደ ተጋዳላይ ነበር “ህወሓት ከምኡ ምዃና ተዘፈለጥ ኣይምተጋደለኩን” እንትብል ካልእ ድማ “እንኳዕ ዘይተጋደለኩ” ይብል።

ብሕታዊት ናይ ግሊ መጽሓፍት ትግርኛ ዝኾነት ዉራይና ይክታተል ኢዩ። ብሓፈሻ ጽብቕቲ መፅሓፍት እያ ትመስለኒ። እቶም መናእሰይ ብናይ ባዕሎም ተበግሶ ከምኡ ምግባሮም ብጣዕሚ ኢዩ ደስ ዝብለኒ። ኣብዚ ምክትታል እዚ መጽሓፍ “ለዓላውነትን ዴሞክራሲን ኣብ ኢትዮጵያ” ዝምልከት መምህር ሙሉውረቕ ኪዳነማርያም ዝጸሓፎ ሪኢቶታት በጣዕሚ ቡሱልን ኮርኪሪን ኮይኑ ረኪቡዮ። መጽሓፍ “ገብሩ ኣስራት” ከመይ ነንብባ? ዝብል ናሁሰናይ በላይ ዘውፀኡም መለክዕታት ርእየዮም። ዝገርም መለክዕታት ኢዩ ኣቐሚጡ። በቶም መለክዕታት መሰረት እንታይ ኸግበር ይከኣል ዝብል ነገር ይሓስብ ነይረ። ጠቅላይ ሚኒስትር ሀይለማርያም ደሳለኝ ኣብ ድሮ መበል 40 ዓመት ዝተዛረቡዎ ነገር ብጣዕሚ እዩ መሲጡ። ንኣይተ ሃይለማርያም እናመሰገንኹ ኣቲ ጽዋ ናይ መራሒ መንግስትና መሰረት ገይረ ናይ ተጋዳላይ ነበር ገብሩ ኣስራት መፅሓፍ ሪኢቶ ክፅሕፍ ወሲነ።

ምእንቲ ሪኢቶይ ንመንበቢ ግልጺ ክኸውን መጀመሪያ ኣብ ኣምራት ዴሞክራሲን ልዑላውነትን ክድህስስእዮ። ዴሞክራሲ፣ ዴሞክራሲን ፍሪካን፣ ባህርያት ዴሞክራሲ ኣብ ዕጥቂ ቻልሲ፣ ዴሞክራሲን ህወሓትን ኣብ ዕጥቂ ቻልሲ፣ ሕገ መንግስቲ ገይርካ ህንፀት ሃገርን ክዝርዝር እዩ። ድሕሪ ሉዑላውነት፣ ናይ ኢትዮ ኤርትራ ኩናት (1990-1992) ብሰፊሒ ክገልፅ እዩ። ተፈጥሮ፣ ዕላማን ኣካይዳን ናይቲ ኩናት ምስ ራእኹ ንምንታይ ብድንገት ተወሪርና ዝብል ሕቶ ከምልስ ክፍትን እዩ። ብተዛማዲ ናይ ኤርትራ ሕቶ፣ ጉዳይ በሪ ባሕሪን ንምንታይ ሕቶ ኤርትራ ተኪሳላይ ኮይኑ ዝብል እዉን ክግለፅ እዩ። ቐረባላ ዴሞክራሲ ብኣንደበት “ለዓላዊነትና ዴሞክራሲ ቢሕትዮጵያ” ገምጋም ናይቲ መፅሓፍ ክጅምር እዩ። ናይ ዴሞክራሲ ኣምር በቲ መፅሓፍ፣ ሰብኣዊ ክብሪን ምክእኣልን ሓቕኛ ናይ ዴሞክራሲ መሰረት እዩ ብዝብል እዩ ክሪኡ። ምህሳስ ሓቂ ብግላጭን (Comission) ነቲ ዓዉዲ ብምሕባእን (Ommission) በለካ ለኽዐካን (Hearsay) ዘይፍትሓዊ መምዘናት (Double Standard) ሪኡ ክዛዘም እዩ። እቲ ፀሓፍቲ ብዋናነት ንመናእሰይ ተባሂሉ ከም ምፅሓፍ መጠን ኣብ መጠቐሲ እቲ ሓዳሽ ትውልዲ ካባና እንታይ ይመሃር ዝብል እዩ ክኸውን። እቲ ፀሓፍቲ በቲ ልሙድ ስልቲ ኣፀሓሕፉ መደምደምታ ገይረ ኣቐሪቡዮ ኣለኹ ሰናይ ንባብ።